
A kínai polgárháború és a kibontakozó hidegháború: George C. Marshall kínai küldetése

Manapság az amerikai–kínai viszony az egyik leginkább érdekfeszítő téma. Kína az elmúlt harminc évben hatalmasat fejlődött – minden szempontból – és mára sokan az Egyesült Államok vezetete világrend első számú kihívójának tekintik. Sokat hallani a „kínai csodáról”, az amerikai–kínai gazdasági háborúról és egyéb a két ország kapcsolatát terhelő viszonyról. Kevés elemzés készült azonban a kezdetekről, amikor a korábban szoros kapcsolatot ápoló országok útjai különváltak. Éppen ezért érdekes *Daniel Kurtz-Pehlan* új könyve, amely a közvetlenül második világháború utáni Kínába kalauzolja el az olvasót.¹

Ha az ember George C. Marshall-nevét hallja, óhatatlanul az 1948-ban útjára indított Marshall-terv jut eszébe, amely pénzügyi segítséget nyújtott Nyugat-Európának és ezzel sikerült gazdaságilag talpra állítani az ottani demokráciákat. Sokkal kevésbé ismert azonban külügyminiszterre való kinevezése előtti kínai küldetése, amely fontos geopolitikai kihívás volt az Egyesült Államok számára. A második világháború amerikai vezérkari főnöke végre jól megérdemelt visszavonulását kezdte volna élvezni, amikor egy nappal később már megint a haza szolgálatában állt. Kevés olyan sikeres, ünnepezt és népszerű katonatiszt volt az Egyesült Államok történetében, mint George C. Marshall tábornok. Oroszlánrésze volt abban, hogy az amerikai hadsereg sikeresen vette fel a küzdelmet két hadszíntéren is a harcot az ellenséggel, és bárhová is ment, mindenhol szeretet és tisztelet övezte – nem csupán hazájában, de Európában, sőt a Szovjetunióban és Kínában is. Ez utóbbi ország az Amerika huszadik századi ázsiai stratégiájának

¹ Kurtz-Pehlan dolgozott az amerikai külügyminisztériumban, és számos lapban jelentek meg írásai. 2017 óta prominens külpolitikai szaklap, a *Foreign Affairs* felelős szerkesztője.

kulcskérdése volt. Még 1899-ben és 1900-ban fogadták el a „nyitott kapuk elvét”, amely amerikai kezdeményezésnek két alapeleme volt: egyenlő kereskedelmi jogok Kínában a különböző nagyhatalmaknak, illetve, hogy Kína területi épsége nem sérülhet. A sorozatos japán agresszió Kína ellenében viszont amerikai részről megtorlatlan maradt és csak retorikai szinten érvényesült. A második világháború befejeztével az amerikai elképzelések szerint Kínának kellett volna betölteni a stabilizációs szerepet Dél-Kelet-Ázsiában, de a több mint két évtizede dúló polgárháború a nemzeti és a kommunista oldalak között – amely a második világháború végével újult erővel tombolt – veszélyeztette ezt a stratégiai elképzelést. A két ellenséges fél kibékítésére küldte Harry Truman elnök az élő legnépszerűbb tábornokot Kínába. Ezt a történetet meséli el Kurtz-Pehlan könyve.

Nem Marshall volt az első amerikai küldött, akinek hasonló szerepet szántak, de az illető csúfos kudarcot vallott, s a háború utáni kényes időszakban mindenképpen egy jól ismert, szavahihető és bizalmat élvező embert kellett találni a feladatra: ez volt Marshall. A kihívás roppant mértékű volt. Egyrésztől Marshallnak meg kellett próbálnia elérnie, hogy Kína egységes ország maradjon Csang Kaj-sek, a nacionalisták vezetése alatt. Ugyanakkor fontos volt, hogy Marshall rávegye széleskörű reformok bevezetésére, ami megakadályozhatja a kommunisták ellenállását és a további polgárháborút. Cserébe amerikai katonai és gazdasági támogatást lebegtethetett. Ha mindez nem sikerül és a polgárháború tovább folytatódik, Kína instabil ország lesz, amely nem képes betölteni regionális felügyelő szerepét, amit az amerikaiak neki szántak, de legrosszabb esetben még egy kommunista hatalomátvétel sem volt kizárható. Ez utóbbi esetben viszont óhatatlanul a Szovjetunió nyer teret Dél-Kelet-Ázsiában, ami nagy előnyt ad a kibontakozó hidegháborúban az oroszoknak, és egyúttal veszélyezteti a világbékét. Marshall még elutazása előtt jelezte, hogy úgy látja, B-terv is kell arra az estre, ha Csang nem hajlandó az amerikai elvárásoknak megfelelni, vagy amennyiben a kommunisták bizonyulnak engedetlennek. Ha ugyanis ez következik be, az Egyesült Államok kénytelen Csang pártját fogni nagyhatalmi és geopolitikai érdekei miatt.

Marshall már korábban töltött három évet Kínában – éppen, amikor a polgárháború elkezdődött. Így volt némi fogalma a kínai kultúráról és az egymással szembenálló erőkről – és ezekből fakadóan küldetésének bizonytalan kimeneteléről. 1945. decemberi megérkezése utáni első napok azonban biztatóan teltek, s hamarosan egy háromtagú bizottság – Marshall és egy-egy küldött a két ellenséges oldalról – megkezdte az egyeztetéseket. Ez hamarosan egy hivatalos kommunikációhoz vezetett januárban a tűzszünet megkezdéséről, amelyet a politikai egyezkedés követett, s ez bizonyult a keményebb diónak. De február elejére ezt is sikerült tető alá hozni, s úgy tűnt, Marshall valóban csodákra képes. Tizennyolc évnyi háborúskodás után meg egyezés született a nacionalista és kommunista haderők egyesítésére, ami korábban elképzelhetetlennek tűnt. Marshall úgy utazott vissza jelentéstételre Truman elnökhöz 1946. március elején, hogy a szovjet megszállás alatt álló Mandzsúria kérdése is megoldódni látszott.

De kiderült, hogy fizikai jelenlététől nagyban függött a tűzszünet megkezdése és betartása. Amint visszautazott Amerikába, a felek mindenféle indokkal hátráltatták a tűzszünet gyakorlati megkezdését, és a helyzet inkább romlott, mint javult. Marshall egy hónap után tért vissza, és ami fogadta, gyakorlatilag megkérdőjelezte korábbi, kemény munkával elért sikereit: Mandzsúriában, a stratégiaileg legfontosabb területen a szovjetek kivonulása után kiújultak a harcok és a kommunisták javára dőltek el. A helyzetet tovább mélyítette az időközben kialakuló hidegháború. Februárban volt Sztálin kongresszusi felszólalása a két tömb közötti elkerülhetetlen háborúról, márciusban hangzott el Churchill „vasfüggöny”-beszéde, s mindez lecsapódott a képlékeny kínai politikai helyzetben. A felek kölcsönösen egymást vádolták, miközben mindkettő hibás volt, és saját gesztenyéjét próbálta sütögetni. Mindeközben Amerikában is a keményvonalasok lettek egyre hangosabbak – Marshall tehetetlennek bizonyult, és a békés rendezés egyre kevésbé kivitelezhetőnek tűnt. Mint Kurtz-Pehlan jól érzékelteti, ez nem az amerikai katonatiszt hibája volt, hanem sokkal inkább a kínai nacionalisták és kommunisták közti feloldhatatlan ellenséges viszony. Az egyik politikai engedményeket követelt elsőnek, hogy aztán cserébe felhagyjon a katonai ma-

nőverekkel, míg a másik először a katonai demobilizációt kívánta látni, hogy aztán cserébe politikai engedményekkel álljon elő: egy feloldhatatlan ördögi kör. Júniusban ugyan megint egy tüzszünetet sikerült kiharcolnia Marshallnak, de ez törekeny volt, csak ideig-óráig bizonyult életképesnek, s utána a felek megint egymás torkának estek. Ráadásul mindkét fél, de természetesen különösen a kommunisták, egyre inkább az Egyesült Államokat hibáztatták a kialakult helyzetért. Mind a kínai nacionalisták, mind az amerikai politikai vezetésben egyre inkább a keményvonalasok törtek előre, amit aztán az amerikai novemberi időközi választások tényé is tettek. A kibontakozó hidegháború logikája azt követelte, hogy az Egyesült Államok Csangot támogassa annak minden hibájával együtt. Ez a kínai nacionalista vezető számára is ismert volt, így kevésbé vette komolyan Marshall erőfeszítéseit. Marshall munkáját nem véletlen nevezi a szerző sziszifuszinak – kilátástalan és hálátlan feladatot próbált elvégezni, de mindhiába.

1946 szeptemberére azután még a tárgyalások látszólagos fenntartása is megszűnt, és Marshall csak fantomokat üldözött egyeztetések helyett. Novemberben megint csak egy illékony tüzszünetre futotta, míg a megnyílt kínai törvényhozásba a kommunisták nem küldtek delegáltakat. Noha decemberben ez a testület elfogadott egy alkotmányt, s reformokat ígértek, mindez nem sok realitással kecsegtetett. A nacionalisták csak látszólag voltak katonai fölényben, s az idő mindenképpen a kommunisták kezére játszott. A harapófogó így lassan végleg bezárult, s Marshallnak le kellett vonni a keserű tanulságot: nem tud békét tető alá hozni Kínában. Ehhez a dilemmához járult a fokozódó Amerika-ellenesség, amit a Kínában állomásozó amerikai katonák egy-egy kihágása (is) okozott, hogy aztán egy nemi erőszak szikrát adjon a növekvő ellenséges hangulatnak, s Marshall így már a kínai közvéleményre is egyre kevésbé számíthatott.

A megfelelő következtetések levonása után 1947 januárjában – tizenhárom hónappal megérkezése után – Marshall végleg elutazott Kínából. Noha ez nem volt köztudott, ő már tudta, hogy külügyminiszternek nevezi ki Truman elnök, így küldetésének kudarca nem személyes bukás volt, hanem az egyre jobban kiéleződő hidegháború

első komoly geopolitika állomásának felemás mérlege: az Egyesült Államoknak nem sikerült Kínát a megfelelő útra „teríteni”, s a jövőbeni kilátások sem voltak biztatóak. Marshall külügyminiszterként már némileg más szempontból figyelte a kínai eseményeket, ahol a márciusi Truman-doktrína bejelentése után a polgárháború újból teljes intenzitással kezdett tombolni. Amerikai szempontból Európa sokkal fontosabb érdekszféra volt, de még Korea és Japán is előrébb volt a stratégiai rangsorban, mint Kína. Ráadásul az európai tapasztalat azt mutatta, hogy ha egyesített kormányok jönnek létre, abból előbb vagy utóbb a kommunisták profitálnak, így Washington felhagyott ezzel a szándékkal is.

Az 1949-es kommunista győzelem nyilván hatalmas csalódást okozott az Egyesült Államoknak, és elkerülhetetlen volt a republikánusok vádja: a demokraták „elvesztették” Kínát. Az ekkor kezdődő McCarthy-korszaknak egyik célpontjává vált Marshall, de személyes integritása a nevenséges vádak fölé helyezte. Nyugodt szívvel töltötte hátralévő éveit, s kevesek látták annyira tisztán az Egyesült Államok helyzetét a világtörténelemben, mint ő.

A könyv fő érdeme, hogy a szerző a főbb szereplőkön keresztül – és számtalan mellékszereplő segítségével – megismerteti az olvasót a kínai kommunisták gondolkodásával, taktikájával, céljaival és sikereik zálogával. Megismerkedünk a nagypolitika – a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok – céljaival a Távols-Keleten. Ugyanakkor képet kapunk a nacionalisták által uralt Kína hétköznapjairól és számos visszásságáról, ami nagyban járult hozzá a kommunisták 1949-es győzelméhez. Kirajzolódik mind a szovjet, mind az amerikai álláspont a kínai kommunistákhoz és nacionalistákhoz fűződő viszonyokról. A főszereplők – George Marshall, Mao Ce-tung, Csu En-laj és Csang Kaj-sek – életrajzi elemeivel kerekedik ki a történelmi távlat: Kína az 1920-as évek második felétől Marshall küldetésnek idejéig. Az elnyomorodott ország, ahol csak minden ötödik ember volt írástudó és a férfiak átlagéletkora nem érte el a negyven évet, részben a japán elnyomás következtében nagyfokú éhezés és szörnyű egészségügyi viszonyok, hatalmas infláció és megroggyant gazdaság – ám mindezek ellenére és ezen körülmények között is a remény élt egy

újra felemelkedő Kína iránt. Hogy milyen irányba emelkedik az új, független Kína – ez volt az igazi kérdés, s a nemzetközi szintérnek is az egyik fontos kérdése. S sok szempontból ma is ez a kérdés.

Daniel Kurtz-Phelan, *The China Mission. George Marshall's Unfinished War, 1945–1947* (A Kína-misszió. George Marshall befejezetlen háborúja, 1945–1947) W. W. Norton & Co., Inc., 2018. 496 o.

Peterecz Zoltán